

¿Qui és Mikhaïl Gorbatxov?

Mikhaïl Gorbatxov, l'home d'enlloc (1)

¿Com s'ho va manegar per a ascendir a través dels rangs d'un règim repressiu tot mantenint la seua visió revolucionària intacta? Al llarg de sis mesos, Gail Seehy va viatjar a la Unió Soviètica, Viena i Itàlia per confeir un extraordinari retrat humà de l'home d'enlloc

Els ulls. Tothom queda impressionat per l'espurneig que llueix en els seus ulls foscos. Presidents, soviètics, agents de la CIA, psicòlegs, agents de borsa de Wall Street..., tots parlen d'una estranya reacció química, com si amb la intensitat de les seues conviccions, Mikhaïl Gorbatxov els haguera destrossat la imatge del nou món que tenia en la seua retina i que ja mai no podrà tornar a ser igual.

"Els seus ulls transmeten una intensitat lleugerament anormal", mussita un experimentat analista del servei d'intel·ligència que estudia el líder soviètic durant la cimera de Washington. "Es com si la seua temperatura fóra un poc més alta del normal i ell correuera un poc més de pressa que tota la resta".

"Crec que s'assembla molt a Pere el Gran, amb el mateix desig d'aprendre de l'Oest, de formar part de l'Oest", diu l'ambaixador americà d'Hongria, Mark Palmer, abans experimentat analista del Departament d'Estat sobre l'URSS. Palmer veu darrer del seu fàcil somris una duresa d'acer en lloc de la calidesa que hi veuen la majoria dels russos. Palmer també fa menció de la intensitat dels seus ulls: "U pot sentir una energia tremenda, una curiositat i una quietud; ell, però, no para de moure's".

El líder soviètic pot omplir una cambra com ningú més ho pot fer avui, i ell ho sap. "Envaeix el teu espai", diu un oficial americà. "És un mestre del cara a cara". En una cimera, ell prendrà la iniciativa. Solia deixar esglaiats els ajudants de Reagan per si ell arribava a ser l'únic protagonista. I quan arriben delegacions occidentals d'alt nivell a Moscou, té una frase enginyosa preparada per a cada financer que troba, esperant per si pot igualar-lo amb un rèplica que valga la pena. S'ho passa bé amb els debats i canvia de màscara i de to com un actor consumat.

Els seus ulls s'abrusen amb la febre d'un home que veu el seu món capgirat, un líder que ha patit una transformació revolucionària de la visió. Mentre els anteriors líders soviètics pensaven en la necessitat del secret, ell intueix l'avantatge de l'obertura i rebutja el punt de vista aïllat i expansionista dels seus predecessors. Gorbatxov va arribar al concepte, com ell mateix va escriure, d'un món "contradictori, però interconnectat". Deixant de banda les velles barreres ideològiques, lluità per establir una relació amb els Estats Units i demanà l'admissió en el club del països moderns.

Al començament, l'administració Bush pensà que Reagan "s'havia tornat boig" amb Gorbatxov. Però, a l'acabament de la cimera de Malta, el líder soviètic tenia a Bush buscant la seua aprovació, quasi: "M'agradaria pensar que ell pensava que jo sabia de què li havia parlat" digué Bush als periodistes. El president nord-americà accedí a donar suport a la petició de Gorbatxov per a unir-se a la gran organització de comerç occidental i comprometé els EUA en el suport de la campanya de Gorbatxov de *perestroika* per a la reforma econòmica.

Gorbatxov és sobretot un home que s'arrisca, un home de fortes conviccions i nervis d'acer. És admirable la confiança que té a poder encetar una revolució i dur la seua societat, per damunt de l'abisme, a una renovació de signe oposat. Com els grans líders de la història, creu en el seu propi mite, la seua ment està sempre oberta a l'aprenentatge. Llegeix, sempre ha llegit, i té una memòria excel·lent. La implacable iniciativa per a reformar la seua societat ve de l'esforç que ha realitzat al llarg de la seua vida per a superar-se ell mateix.

Confiat en la seua agilitat intel·lectual, pren les seues pròpies notes en les reunions de les cimeres i adopta noves decisions sobre la marxa. Un important conseller americà hi quedà sorprès: "Pot fer tre-

ballar un mort".

Amb la política de no-tropes, controlà els esdeveniments que dugueren al col·lapse els tossuts governs comunistes de Polònia, Hongria, Alemanya Oriental, Txecoslovàquia i fins i tot Romania. Pel novembre descrigué la seua visió d'una nova Europa com "una república d'estats democràtics sobirans" que substituís la divisió est-oest. Des d'aquell moment, una reacció en cadena ha provocat una sèrie de moviments secessionistes dins les seues fronteres fins a amenaçar amb una guerra civil i quasi arribar a ser incontrolables per a la seua pròpia facilitat de persuasió i tot. Però Gorbatxov ha admès coses que eren impensables en un líder soviètic i, fins i tot, per a cap altre líder de tota la història que, generalment, han preferit liderar, segons paraules de Barbara Tuchman, "una marxa de follia abans d'admetre un error".

"Ja no pensem que sempre tenim raó", digué Gorbatxov. "Hem decidit fermament i inequívocament basar la nostra política en el principi de llibertat d'elecció".

És aquesta absoluta valentia per a continuar pensant creativament el que l'ha dut a guanyar-se la gent onsevulla que vaja, fins i tot quan té un peu en cada extrem d'un cisma de la història. "Forza, Gorby" cridaren els italians durant la visita de novembre, animant-lo com s'anima un atleta perquè guanye una cursa.

I, efectivament, Gorbatxov està en una cursa amb la història.

Els italians li prepararen una benvinguda digna d'un tsar rus. Un estrèpit de cascos de cavalls sobre el paviment del palau del Quirinal de Roma anunciava l'entrada de genets gladiadors en uniforme de gala, amb el mateix aspecte que tenien fa segles quan anaven a les batalles. Fora del pati, tres limusines Zil hermèticament tancades. La primera, amb una bandera roja flamejant, va avançant a través dels estrets carrers on els amos de les tendes s'han aplegat amb *tutta* Roma per veure

Gorbatxov amb 14 anys, amb 25 i en l'actualitat.

un espectacle que no s'havia vist en aquesta indiferent ciutat des de la visita del president John Kennedy en la dècada dels 60.

De la limusina ix un home baix, rodanxó, amb una mitja lluna de pèl platejat i un lleu somrís: Mikhaïl Gorbatxov, comandant en cap d'un Exèrcit Roig de 635.000 homes a l'Europa oriental i un arsenal de míssils nuclears de combat. ¿Qui ho diria, però? Envoltat pels símbols de poder de l'antiga Roma, és només un civil que creua a peu tota l'extensió del pati. Les seues passes són relaxades, lluny de

Gorbachov amb companyia del seus avis materns. El seu avi Pantalei Efimovich Gopkald era el president del soviets de Privolnoe.

la rigidesa del soldat i del cornet d'ordres. A pesar que cada centímetre del seu cos denota el domini i la seguretat de la seua personalitat política, Gorbachov no utilitza la màscara del domini, les seues armes són la mateixa personalitat i la visió.

"El papa", es burlà una vegada Stalin, "¿quantes divisions té?". Però aquest altre líder soviètic conclogué la visita a Itàlia travessant la plaça de Sant Pere per a cercar una aliança amb el papa. Els periodistes van poder veure bocabadats com eixia de la biblioteca privada el Vicari de Crist per saludar personalment l'Apòstol del Comunisme. El dia anterior Gorbachov havia fet *confessió* davant el món de l'error soviètic de tractar la religió d'una manera simplista. Havia vingut preparat per a expiar el seu error parlant al papa sobre la nova llei de llibertat de consciència. En uns minuts, Gorbachov "ja feia petar la xarrada" amb el pontífex, i tots dos començaren a somriure mentre parlaven.

"Vaig sostenir una conversació substancial amb Sa Santedat sobre política, moral i valors humans universals", digué més

tard Gorbachov. ¿Qui hauria sospitat, fa només dos anys, que un sistema comunista basat en el principi de la lluita de classes arribaria a transformar-se per a acomodar-se als estàndards universals dels drets humans?

L'equip de premsa format professionalment per a la visita de Gorbachov descriu l'objectiu de la *perestroika* com un sanejament moral de la societat i l'obertura de possibilitats creatives per a un desenvolupament lliure i complet de la personalitat. La definició continua ampliant-se. La *perestroika* començà com un eslògan per a un nou plantejament econòmic que posaria fi al sistema de poder central creat sota Stalin. Ara Gorbachov utilitza el terme per a fer referència a una massiva psicoteràpia espiritual del seu poble.

LA DEFINICIÓ CONTINUA CANVIANT PERQUÈ ELL CONTINUA CANVIANT

Arribà a Itàlia cansat. Amb 55 anys segueix un horari que mata. Només ben

prop d'ell podia notar-se-li les blaves arrugues de fatiga que queien com cortines sobre el brillant escenari dels seus ulls; solament mirant-lo de ben a la vora podia u adonar-se de les marques de les ulleres als costats del nas la nit anterior a la seua partida cap a Moscou. Havia estat despert fins a les 2 a causa d'una reunió d'emergència del politburó: el problema de les nacionalitats tornava a bullir a Armènia.

"En una època de canvis tumultuosos hem de tenir confiança i saber veure els resultats positius", digué a Milà, i la seua veu és un nucli ferm i digne de confiança en el remolí d'esdeveniments, "i decidir quins murs han de ser destruïts i quins altres construïts". Aclaparat per l'efusió d'afecte, a l'estil italià, en el passeig per la plaça principal de Milà, digué a la multitud: "Jo mateix sóc del sud i, de veritat, sé apreciar el temperament i les emocions de la gent". Però això només és part de l'explicació: la gent vol canvis. I després subratllà: "La gent vol canvis a tot arreu..., estan demanant als seus polítics que actuen".

Fotografia de la 8a. classe de l'escola mitjana a Krasnoyarsk. Gorbachov és el quart per l'esquerra, assegut. Tenia 17 anys.

La seua dona va gosar vestir-se de roig brillant, ignorant el tradicional negre utilitzat per les dones que són rebudes pel papa. "Aquest és el Sant Pare" digué Gorbachov tot presentant-la, i ella es presentà a si mateixa de manera sorprenent, diferent a com ho fan els seus compatriotes que sempre s'identifiquen políticament més que culturalment com a soviètics: "Sóc Raïsa Maximovna, de Rússia".

La simbiosi entre Mikhaïl Gorbachov i Raïsa Maximovna és extraordinària. En tot allò que fan i diuen demostren que formen un equip líder d'una nova època, més enllà de la guerra freda i de l'amenaçador malson nuclear.

¿Podeu veure-la allí, braç a braç amb ell, al damunt de l'escaleta d'Aeroflot"? També, durant la cimera de Washington, Raïsa romangué en la sala amb els oficials superiors, seguida cortesament en un canapè al costat d'Anatly Dobrinin, mentre Gorbachov parlava amb George Schultz. I, l'any passat, a Bonn, s'estigué asseguda al costat de Gorbachov i un grup de consellers fins a les 2 de la matinada, fent preguntes

i comentaris mentre comentaven el tema central del viatge: la frontera amb Alemanya Occidental. El germà de Gorbachov digué una vegada a uns periodistes, a Moscou, que Raïsa era l'arma secreta que l'empentà al poder. Veritat o no, als dos els toca continuar avançant, malgrat els sentiments maliciosos que molts russos manifesten envers la primera dama d'estil occidental.

En una societat en què es pot veure que un pròsper jove espòs es moca en la falda de la seua esposa, Raïsa Gorbachov és possiblement més amenaçadora que la *perestroika*. Les esposes de la majoria de líders soviètics han estat invisibles fins al moment d'aparèixer al costat del taüt del marit. Llavors apareix Raïsa, la franca Raïsa, i aprofita l'oportunitat per a donar conferències culturals en televisió i estrenar un vestit nou cada vegada. "Nosaltres, les dones, ens adonem de coses que vosaltres, els homes, no veieu", escriu una ciutadana soviètica fent ús de la nova llibertat. "Ella es canvia de roba diverses vegades al dia, mentre que nosaltres no podem

ni comprar-nos un senzill vestit. ¿D'on ixen els diners per a pagar això?" Arkadi Vaxberg, el diari del qual es veu bombardejat amb cartes d'aquest caire, diu: "L'home del carrer vol acceptar la necessitat de la presència d'ella a l'estranger, però no pot entendre ningú per què dimonis ha d'anar darrere d'ell per tot el país".

Provocà una gran commoció la vegada que pujà a un submarí nuclear en la base de Murmask. Els líders militars, amb pitreres condecorades amb 4 i 5 rengles de medalles, s'avançaren per saludar Gorbachov quan pujava a bord. "Salut, camarada almirall". I just al costat de Gorbachov hi havia la seua dona, amb un elegant impermeable francès de coll alçat, amb els menuts peus en unes sabates de 10 cm. de taló de Saint-Laurent, ¡ací al seu submarí nuclear!

Els mariners amb les barbetes alçades semblaven estar aclaparats de debò. Darrere d'ella es podia veure la televisió soviètica que feien senyes amb les mans dient "¡Deslliureu-vos d'ella!". La tradició russa conta que una vegada una tsarina vi-

sità un creuer que en la següent eixida a la mar es va enfonsar i va morir tota la dotació. Després de la visita de Raïsa, segons una font del Pentàgon, la marina alliberà el submarí de servei actiu.

Recentment, Raïsa ha tractat de d'assuajar la seua imatge pública perquè sempre ha estat atacada violentament pels seus gestos: en la visita als Estats Units per esmorzar amb Estée Lauder i, a París, per alternar amb Yves Saint-Laurent, de qui acceptà un xal estampat de seda, de manera que va haver de cancel·lar, a Roma, la visita planejada al taller de costura de Valentino i en lloc d'això va inaugurar una exposició titulada "Perestroika en acció".

Castigada pels soviètics per portar un abric de pell d'Armènia quan les víctimes del terratrèmol no en tenien de cap classe, en aquest viatge Raïsa va saber com vestir-se per a visitar una zona de terratrèmols. Volà a Sicília per fer causa comuna amb els residents de Messina, lloc d'un terrible terratrèmol en la dècada dels 60. L'Ajuntament va ser engalanat amb flors roges de Pasqua per rebre la *reina roja*, vestida amb un senzill abric.

"He vist una mar blava, camps d'oliveres, he vist els vostres camps de cultiu i he tingut bona prova de la vostra cultura, una cultura de tan alt nivell que rarament es pot trobar en cap altre lloc", murmura ella amb satisfacció i manté els oients encisats.

El seu rostre esdevé tan blanc com la Lluna sota els llums de la televisió, per a la qual actua amb la mateixa intensitat que una estrella de cine internacional. Una teranyina de fines línies en els extrems dels ulls i la boca són les úniques insinuacions de la verdadera edat, 57 anys, però en podrien ser 10 menys. Quan parla, mou un voluptuós llavi inferior, però cada frase es mantinguda fermament a ratlla pel fi i curt llavi superior.

El romanç secret entre els Gorbtxov i Itàlia es fa evident quan *roben* una hora per a recrear-se en una visita turística. A la moribunda llum del vespre, quan Roma es fon en les pures formes arquitectòniques de la seua antiguitat, la parella s'acosta fins al Pincio, una terrassa sobre el mur de la ciutat.

Gorbtxov baixa del cotxe, amb el seu borsalino d'aes amples, Raïsa el pren del braç i tots dos contemplen la bellesa i la prosperitat de la moderna Europa occidental.

"És formidable", exclama Gorbtxov mentre fa preguntes sobre les cases del centre, d'una exquisida pedra de color ta-

ronja que se separa en escates com si fóra maquillatge. "¿Hi viuen els romans, en aquestes cases? Pareixen molt velles". Li diuen que les façanes tenen centenars d'anys, però els interiors han estat reestructurats i equipats amb les comoditats modernes. Gorbtxov es dirigeix a l'alcalde de Moscou que viatja amb ell. "Molt interessant, molt bell. Hauries de prendre nota d'aquestes coses", li diu. "Podríem fer el mateix a l'URSS".

Aquesta absorció d'idees de l'Oest és una vella pauta dels Gorbtxov. Efectivament, la primera visita a Itàlia del matrimoni fou el 1972. Gorbtxov acabava de ser nomenat cap territorial del partit i la recompensa fou una gira per Itàlia, un *intercanvi* amb el Partit Comunista Italià. Ell era el núm. 3 de la reduïda delegació. Naturalment, Raïsa l'acompanyà.

Els van dur a un lloc meravellós, Città del Mare, prop de Palerm, a l'illa de Sicília. La jove parella va passar una setmana en una vil·la penjada en un abrupte penya-segat sobre la Mediterrània. Nadaren en una cala i lliscaren per tobogans que donaven al mar. Raïsa es recreà amb la seua passió per les ruïnes i Mikhaïl atacà amb plaer els *spaghetti alle vongole* i les fruites italianes. El lloc estava muntat com un Club Mediterrané. A Gorbtxov li feren gràcia els diners de joguet que els hostes duïen com a collars, "just com en els temps primitius", li digué a un camarada, però s'hi havia de tenir molt de compte perquè "u perd el seu sentit del valor" i Raïsa podria comprar-ho tot.

Però per a aquesta parella soviètica de províncies, l'aspecte vertaderament admirable fou que tot el poble turístic havia estat construït per les cooperatives socialistes i comunistes de Bolonya. "Raïsa i Mikhaïl quedaren impressionats per la cultura italiana i, particularment, per aquest estrany partit comunista italià", recorda Adalbert Minucci, llavors líder comunista de Torí, que fou l'amfitrió de la parella durant la segona setmana. "Els va cridar l'atenció el pluralisme del nostre partit comunista, les relacions informals entre els líders superiors i tota la resta".

El que realment sorprengué Minucci i la seua esposa fou la vitalitat i l'extraversió de la jove parella: Mikhaïl contant acudits i Raïsa fent un milió de preguntes sobre el paper de la dona en la societat italiana. "Em vaig adonar immediatament que Gorbtxov i la seua dona estaven fora del clíxé del liderat i la burocràcia soviètics", diu Minucci.

Gorbtxov era "molt animat, però acurat", sense fer mai cap crítica al partit co-

munista soviètic.

Era el segon de mitja dotzena de viatges que els Gorbtxov feren a Europa i als països del bloc oriental més liberals per veure com vivia la gent en les societats més lliures. El primer fou a França el 1966 i el que pogué causar-los una major impressió fou el viatge a Alemanya Oriental el 1975. Quan en tornaren, rapso-dià al seu company d'universitat Dmitri Golavanov sobre la terra alemanya: ¡quina terra tan rica, bella i civilitzada!".

Mentre els Gorbtxov guanyen ferma-ment l'Oest, ¿què sabem realment del pla del líder soviètic per a redibuixar el mapa de l'Est? Gorbtxov no és neocapitalista. La seua missió real és mantenir el poder del partit comunista en sa casa mitjançant un canvi en el sistema, de manera molt pareguda a com el FDR hagué d'alterar l'economia americana per mantenir el capitalisme quan la fe en ell era qüestionada per la Depressió. Roosevelt va manllevar coses del socialisme per a donar una nova forma al capitalisme. Gorbtxov està prenent coses del capitalisme per a reformar el socialisme.

Aquesta analogia, però, acceptada pels portaveus soviètics, es trenca en un punt crucial: el poble americà ha estat sempre capaç de destruir el partit en el poder. Ara mateix, les repúbliques bàltiques tracten de fer això mateix, i els reformistes radicals al bell mig de Leningrad i Moscou atien l'amarg debat nacional quan demanen una democràcia soviètica multipartidista.

Només cal esperar, adverteixen els dre-tans alineats amb el vice-president Quayle, perquè un d'aquests dies Gorbtxov tornarà al model totalitari. "Pense que és capaç d'una gran crueltat", diu l'ambaixador Palmer. A pesar del compromís del ministre d'Afers Estrangers, Edvard Xevardnadze, que "el Nou Pensament descarta la possibilitat de l'ús de la força militar", les revoltes internes a la Unió Soviètica —a Tbilisi o Azerbaidjan— han fet necessari l'ús de mesures severes: gas verinós i enviament de tropes des de Moscou.

Una mirada descarada a l'ortodoxa manera de pensar de Gorbtxov i al que té en ment per a l'últim imperi del món prové de fonts pròximes a les seues converses amb la primera ministra Margaret Thatcher. Aquestes dues personalitats amb voluntat d'acer tingueren una extraordinària relació en el seu primer encontre, relació descrita pels ajudants com "apassionada".

Va ser Thatcher qui va fer d'intermediària entre Reagan i Gorbtxov. Aquesta re-

lació encetaria un període històric de tensions i distensions en la cursa de les armes nuclears. I va ser Thatcher qui tingué la perspicàcia, pel en desembre de 1984, d'eleger Gorbtxov com el més probable successor de la moribunda gerontocràcia soviètica i el convidà a viatjar a Londres, tres mesos abans que esdevinguera secretari general. Gorbtxov, al seu torn, trià Thatcher perquè li proporcionara la roba d'assaig per a fer l'entrada en l'escenari mundial com el líder que desafiaria l'estereotipat punt de vista americà sobre la Unió Soviètica com a "imperi del mal".

"Ja des del començament em va parèixer fàcil discutir i debatre amb Gorbtxov d'una manera molt animada, sense que ningú dels dos haguera de cedir ni un centímetre", digué més tard Thatcher. A ella li agradava discutir amb totes les forces amb aquest home. Ell no tenia necessitat d'apunts, ni declaracions, ni escrits, ni tan sols de consellers. Ella el va creure preparat per a qüestionar una política i unes posicions anquilosades. Tanmateix, ni la "reina de l'Oest" va saber intuir el gir que prendrien les seues discussions.

Com descentralitzar la presa de decisions fou el tema que dominà el primer dinar dels dos, a Chequers. No hi havia cap mena de dubte que Gorbtxov estava provant l'experiència de Thatcher. Ell li forçà les idees perquè l'aconsellara sobre com descentralitzar l'economia, però també li preguntà com havia abandonat Gran Bretanya les colònies i l'imperi a canvi de la Commonwealth. Retrospectivament, sembla com si, ja en aquell moment, les seues idees estigueren obertes a la possible descolonització de la Unió Soviètica.

En aquesta promptitud per a considerar una extensiva descentralització del poder, Thatcher va veure el primer signe de canvi en el paradigma absolut de l'expansionisme soviètic. I fou aquest canvi sorprenent el que la dugué a posar el segell d'aprovació a Gorbtxov. Quan les conversacions estaven a punt d'acabar, ella es dedicà a persuadir-lo que el seu amic *Ronnie* era algú en qui es podia confiar perquè era capaç de mantenir la seua paraula. Després, Thatcher viatjà a Camp David per contar-li-ho tot a Reagan. Això fou el preludi de la seua primera declaració al món: "M'agrada míster Gorbtxov. Podem fer negocis plegats". Cinc anys més tard queia el mur de Berlín.

Ara, de sobte, el mur *intern* de l'imperi ja no es manté ferm: el mur del comunisme monolític que conté les catorze repúbliques no russes dins del control de l'únic partit de Moscou. Una esquerda ha estat

oberta a mitjan desembre per la menuda república bàltica de Lituània, el partit comunista de la qual fou el primer a trencar vincles amb el partit nacional. El passat novembre un portaveu del president Gorbatxov em va dir que donar més poder a les repúbliques era ja una cosa que estava prenent forma com un nou pla estratègic: "Parlant clar, no teníem federació, però ara volem donar verdadera sobirania a les repúbliques", digué Nicolai Xixli, assessor del Comitè Central. Sota aquesta nova estratègia Moscou volia donar una empena a les repúbliques no russes perquè assumiren responsabilitats per si mateixes, perquè es formen governs reals amb polítiques reals sota un sostre comú de política exterior i acords de mútua seguretat.

Tanmateix, unes setmanes més tard, la calma d'esfinx de Gorbatxov començà a entrar en erupció mentre advertia que els que volien l'autodeterminació immediata podien "dinamitar" la unió. Els va renyar, va parlar amb brusquedat, amb menyspreu, va interrompre el debat i va endurir la seua resistència contra el que intuïa com una greu amenaça al treball de tota la seua vida: "Els renegats moviments secessionistes", profetitzà, "sembraran discòrdia, vessament de sang i mort".

¿Són aquestes diatribes emocionals part de l'estratègia de Gorbatxov per a mantenir la revolució al ritme que ell considera adequat? ¿O estem assistint a la desintegració del seu control?

Aquest autocontrol és llegendari entre els seus companys: "No he vist mai Gorbatxov enfadat sense intenció", em va dir un analista experimentat del servei d'intel·ligència americà. Pot ser que el líder soviètic estiga donant-se temps per a dur a terme l'acte de prestidigitació històrica que descrigué a Roma com "una revolució de la ment" i que espera el moment oportú per a aconseguir que el domini complet del partit comunista renunciï a l'estat.

¿Quin caràcter, quin tipus d'experiència vitals poden produir aquest fenomenal home arriscat? ¿S'amaga una dèria totalitària darrere del seu encís? ¿Com un home que arriba a través del sistema totalitari a base de guardar silenci durant 20 anys pot experimentar de sobte un canvi, amb més de 50 anys, i esdevenir exemple de valors democràtics en tot el món? Un líder ha de ser jutjat pels seus actes al llarg de tota una vida: aquesta és la línia d'investigació que jo volia seguir, en traçar la història de la vida d'aquest home.

©Vanity Fair

Trad.: Carme Martí Roig